

SZOLNOKI ZOLTÁN
Móra Ferenc Múzeum (Szeged)

Aetas 40. évf. 2025. 3. szám, 70–84.
ISSN 0237-7934
DOI 10.14232/aetas.2025.3.70-84
www.aetas.hu

A vendettától a békéig egy toszkán kisvárosban

A San Miniato-i Tobertelli–Pallaleoni konfliktus

ABSTRACT. *From Vendetta to Peace in a Small Town in Tuscany. The Tobertelli–Pallaleoni Conflict in San Miniato.* Providing organized and peaceful circumstances was a primary goal for cities in medieval Italy. However, sources often report on violent occurrences that broke the tranquility of everyday life. Chapters of the *Diario* of San Miniato reveal that insults, street fights, and vendettas occurred almost every year in this town in Tuscany. An especially interesting report in the chronicle of Ser Giovanni concerns the 1317 vendetta between the Tobertelli and Pallaleoni families. This study briefly presents the violent events as described in the *Diario*, and analyses the main causes of the 1317 conflict that ended with a peaceful resolution. It examines the roles of the opposing families in the society of San Miniato, with an emphasis on the process of making peace.

Keywords: *vendetta, concordia, San Miniato, Tobertelli, Pallaleoni*

A vendetta dimenziói

A középkori itáliai krónikák kedvelt témája a városokat megosztó pártharcok bemutatása, amelyeket gyakran valamilyen személyes vagy családi konfliktusra vezettek vissza. A 12–13. századi *comunék* társadalmában kulcsfogalomként vált a kliensi/szövetségi kapcsolatot jelölő barátság – *amicizia* – és az ellenséges viszonyt jellemző *inimicizia*.¹ A befolyásos családok esetében az utóbbi csoport azokat a riválisokat takarta, akikkel – a városi krónikák beszámolóit szerint – a verbális vagy a fizikai inzultus jóformán elkerülhetetlen volt. A történétírók által lejegyzett konfliktusleírások struktúrája a kezdeti sértés után rendszerint a válaszreakciót, a *vendettát* mutatja be.² A korabeli városi krónikák szerzői a hasonló nézeteltéréseket gyakran több évtized távlatából jegyezték le, rendszerint hallomásra vagy más munkákra utalva.³ Azokat a családi konfliktusokat azonban, amelyek az adott *comune* belpolitikájára nem voltak hatással, kevésbé részletesen vagy egyáltalán nem említették meg. Ezzel szemben a személyesebb nézőpontot érvényesítő narratív források az utcai erőszakról és a bosszúról gyakran kortársként, egy-két esetben pedig szemtanúként, sőt akár résztvevőként számoltak be. Ezekben az esetekben a közvetlenebb szemléletmód lehetővé teszi, hogy az egyes eseményeket részletesebben vizsgáljuk. Jelen tanulmányban egy 1317-ben történt San Miniato-i *vendettát* fogok bemutatni és elemezni, amelynek elsődleges forrása a Ser

¹ Zorzi: *La cultura della vendetta*, 135–170.

² A *vendettáról* általában: Heers: *Il clan familiare nel medioevo*, 95–101.; Dean: *Marriage and Mutation*, 3–36.; Carroll: *Enmity and Violence*, 66–144.

³ A firenzei történelmi hagyomány jeles szerzői, így Giovanni Villani, közel száz év múltán számoltak be az 1215. évi Buondelmonte–Amidei *vendettáról*. Villani: *Nuova Cronica*, 6/38.

Giovanni di Lemmo Armaleoni da Comugnori által írt *Diario*. Az alábbiakban először bemutatom a krónikás személyét és pályafutását, majd a Pallaleoni–Tobertelli küzdelmet és társadalomtörténeti kontextusát ismertetem.

A San Miniato-i Diario és szerzője

Ser Giovanni di Lemmo Armaleoni da Comugnori (a továbbiakban: Ser Giovanni) nevét a források először 1299-ben, utoljára pedig 1349-ben említik. Családja egy kisebb vidéki várból, Comugnorból származott, ahol vélhetően várnagyi pozíciót töltöttek be. A 13. század elején költözhetek San Miniatóba, ahol a Fuoriporta *contradában* rendelkeztek ingatlannal. A krónikás először 1305-ben viselt hivatalt, ekkor a polgári ügyek bírása mellett jegyző is volt. Pályafutása emelkedő ívet mutatott, hiszen 1324-ben *difensore et governatore del Popolo* lehetett. Ser Giovanni és családja a korabeli értelmiség pályáját járta be: Tegghino nevű testvére Bolognában járt egyetemre, egyik unokaöccse pedig bírói pozíciót viselt. Vieri Mazzoni szerint legkésőbb az 1330-es évektől kezdve a *grandinak* számító Mangiadori család klientsévé válhattak.⁴ A Ser Giovanni által írt *Diario* a 14. század elejének egyedülálló narratív forrása, hiszen a korabeli San Miniato történéseit nagy részletességgel, ugyanakkor tárgyilagosan mutatja be. Nem lehet pontosan megállapítani, hogy mikor kezdte el írni a krónikát, de az alapos felépítésből arra lehet következtetni, hogy 1299 és 1319 között folyamatosan vezette feljegyzéseit, amelyek összességében naplószerű munkává álltak össze. A szöveg a közelmúltban Vieri Mazzoni szerkesztésében modern kiadásban is megjelent.⁵ A *Diario* tematikáját tekintve közelebb áll a *ricordi* műfajához, mint a várostörténeti krónikákhoz, hiszen gyakran a szerző családját közvetlenül érintő események is olvashatók benne.

A hasonló genealógiai szempontokat előtérbe helyező történetírás és dokumentáció Itáliában az 1200-as években jelent meg, elsősorban az üzleti tevékenységet folytató és előkelő származású családok körében.⁶ A *ricordanze* néven is ismertté vált műfaj témái elsősorban a családi kapcsolatok és a különböző pénzügyek voltak. Részletesen – akár az oldalakra kiterjedően is – leírták a famíliában történő születéseket, az esküvőket és a halálozásokat is. Az utóbbi szempontnak Ser Giovanni munkája is megfelel, hiszen lejegyezte a családi eseményeket. Így például ismert, hogy apja, Lemmo 1299-ben hunyt el,⁷ mint ahogy az is, hogy a krónikás a Firenze-barát *popolanók* közé tartozott. Érdemes megemlíteni, hogy a *Diario* a családi stratégiákat tekintve is adalékkal szolgál: a szerző lánytestvérét meglepő módon egy Pisa-barát férfihez adták hozzá, aki később egy csata folyamán éppen San Miniato-i fogságba esett.⁸ A szerző érdeklődése más famíliák eseményeire (például temetések, házasságok) és a várost érintő politikai fordulatokra egyaránt kiterjedt. Elképzelhető, hogy számos eseményen saját maga is részt vett mint jegyző vagy tanú.⁹ Ser Giovanni a saját célkitűzéseként azt fogalmazta meg, hogy az általa látott és hallott történéseket az utókor számára lejegyezze. Ugyanakkor érdekes, hogy egyetlen esetben sem utal saját hivatali szerepére. Amíg egyes

⁴ Mazzoni: *Introduzione*, XXIV–XXV.

⁵ Mazzoni: *Introduzione*, XIV–XXIII.

⁶ Cammarosano: *Italia medievale*, 276–291.

⁷ *Diario* 1299 c. 1r (1)

⁸ *Diario* 1315 c. 50v (60) Erre az érdekességre Vieri Mazzoni is felhívja a figyelmet. Mazzoni: *Introduzione*, XXVI.

⁹ Vieri Mazzoni kiemeli, hogy a szerző stílusa és a fejezetek tudatos struktúrája magas szintű írásbeliségről árulkodik, ami egy jegyzőre jellemző lehetett. Mazzoni: *Introduzione*, XVI. Ezenkívül ki kell emelni, hogy egyes fejezetek tartamukat tekintve párhuzamot mutatnak a *notariusok* által kiállított imbreviatúrákkal. Zabbia: *I notai e la cronichistica cittadina italiana nel Trecento*, 50.

ricordik esetében megszokottak az ingatlanokkal és pénzügyekkel kapcsolatos ügyek, addig Ser Giovanninál ezek nem jelennek meg.¹⁰ A San Miniato-i konfliktusokat illetően azonban különösen részletesek az általa leírtak. Az 1313-as eseményekről, amikor a város Firenzével szövetségben Pisa ellen háborúzott, közel hét oldalon keresztül számolt be.¹¹ Különösen részletgazdag az ezt követő évet szemlélő leírása is, amelyben lejegyezte a San Miniato-i *guelf* párt tanácskozását, sorra véve a város közelében fekvő *ghibellin* erősségek – Montalto és Comugnori – jelentette veszélyt.¹² A *Diario* nemcsak a külpolitikai konfliktusokra, de a belső viszályokra is nagy hangsúlyt fektet.

Időrendben haladva az első családi konfliktus az 1303. évnél olvasható, ahol a szerző tényszerűen jegyzi le, hogy egy Montalto családba tartozó férfi hogyan sebesített meg egy Ricomannit.¹³ A különböző inzultusok ezt követően jóformán minden évben megjelennek a történeti munka lapjain: 1304-ből például egy „vérontással” végződő esetről olvashatunk,¹⁴ 1307-ben pedig egy gyilkosságról.¹⁵ Az egyik, talán a legsúlyosabb következménnyel járó sértés 1309-ben történt. Ekkor egy Piglio nevű férfi leszúrt egy tizenkét éves, a Bonaparte családba tartozó fiút. Válaszként a *popolo* felháborodott tagjai a *gonfaloniere* vezetésével az elkövető házához vonultak, amelyet a *capitano del popolo* jelenlétében földig romboltak.¹⁶ A közfelháborodás azonban a jelek szerint nem terjedt ki olyan esetekre, amikor az erőszakos események nem érintették közvetlenül a hangadó politikai csoportokat. Fél évvel korábban történt ugyanis, hogy két Comugnoriból származó férfi összevitakozott és lándzsával támadt egymásra, míg a velük lévő emberek a nyílt utcán, egy Mangiadori ház előtt ütlegelték egymást – a krónikás szerint ezúttal „vérontás” nélkül.¹⁷ Az összecsapás a jelek szerint nem járt következményekkel, hiszen nem olvashatunk sem retorziókról, sem békéltetésről. Más esetekben azonban nemcsak a végkifejletről, hanem a megelőzésről is szó esik. 1309-ben a Montetopari családból származó Tino sértő szavakat váltott Lone Guerri di Montaltóval, ami odáig fajult, hogy mindketten előhúzták a törjeiket, mire „igaz emberek” azonnal közbeavatkoztak, megelőzve a komolyabb nézeteltérést.¹⁸ Bár Ser Giovanni számos leírást tett a hasonló esetekről, megállapítható, hogy mind közül a legszínesebbek a Tobertelli–Pallaleoni *vendettát* bemutató fejezetek. Érdeemes tehát közelebbről szemügyre venni a *Diario* vonatkozó fejezeteit.

¹⁰ Jones: *Florentine Families and Florentine Diaries in the Fourteenth Century*, 183–184.; Cammarosano: *Italia medievale. Struttura e geografia delle fonti scritte*, 286–288. A hasonló munkák esetében a célközönség csupán egy szűk kör volt, amely a családra, esetleg a közeli barátokra korlátozódott. Dora Thornton szerint a családfők a privát irattárjukban tartották ezeket, s adott esetben a befolyásosabb klienseikkel is megoszthatták. Thornton: *The Scholar in His Study*, 4. Előfordult, hogy a családfő által elkezdett *ricordit* a következő generáció tagjai folytatták, akár részletesebb, színesebb feljegyzésekkel is. Jones erre példaként a Cerchi és a Sassetti család *ricordanzáit* említi. Jones: *Florentine Families and Florentine Diaries in the Fourteenth Century*, 184–185. Ciappelli a Castellani család három generáción átívelő feljegyzéseit vizsgálta ilyen szempontok szerint. Ciappelli: *Una famiglia e le sue ricordanze: i Castellani di Firenze nel Tre-Quattrocento*, i. m.

¹¹ *Diario* 1313 c. 23v-27v (30-37)

¹² *Diario* 1313 c. 31v-35r (42-46)

¹³ *Diario* 1303 c. 1v (1-2)

¹⁴ *Diario* 1304 c. 5r (5)

¹⁵ *Diario* 1307 c. 11v (14)

¹⁶ *Diario* 1309 c. 16r (19)

¹⁷ *Diario* 1308 c. 13v.

¹⁸ *Diario* 1309 c. 16r.

A vendetta

1317 januárjában jelentős konfliktus alakult ki San Miniatóban.¹⁹ Filippo Nacco de Pallaleoni szóváltásba keveredett egy Tobertelli családba tartozó férfival, egy bizonyos Piricciuolóval, aki Stefano Bindo fia volt. A nézeteltérés hamar tettelegességgé fajult, ugyanis Filippo előrán-tott egy kisebb méretű kést (*mucrone*), amellyel fejsérülést okozott riválisának. A seb nem lehetett kimondottan súlyos, hiszen a sértett pár nap múlva, nyilvánvalóan a bosszú lehető-ségétől vezérelve, rátámadott Filippóra, és egy tőrrel (*coltello*) szúrt sebet ejtett rajta.²⁰ A krónikás soraiból nem derül ki, hogy mi lett a Pallaleoni családtag sorsa, de már a konflik-tus első két lépcsőfoka is a nézeteltérések elmélyüléséről árulkodik. Erre utalhat az is, hogy Filippo a kezdeti verbális inzultusra még egy olyan késsel válaszolt, amely nem volt kimon-dottan az utcai harcok eszköze (ráadásul a vita hevében húzta elő). Kis idő elteltével Pi-ricciuolo már veszélyesebb eszközzel, egy tőrrel támadt rá. Amíg ezidáig csak a két közvetlenül érintett személy vett részt a konfliktusban, addig a következő fázisba már mások is bekap-csolódtak. Ugyanis egy bizonyos Mindini fia a Pallaleoni család soraiból lándzsával megse-besítette Stefano Bindót, a korábban említett Piricciuolo apját.²¹ „Mindini fiáról” a szöveg alapján nem derül ki, hogy pontosan milyen rokoni szálak fűzték a leírás korábbi szereplői-hez, de Stefano Bindo státuszából egyértelműen kiderül, hogy bár a konfliktus kezdett kiszé-lesedni, még mindig a két család szűkebb körére korlátozódott. Ser Giovanni a cselekmények leírását azonban olyan eseménnyel folytatja, amely arról árulkodik, hogy a nézeteltérés ezt követően még tovább mélyült.

A *vendetta*-történetek megszokottak tűnő felépítéséből logikusan következhet, hogy Stefano Bindo sérülését követően a Tobertellik válasza sem maradt el: egy bizonyos Stefano Andreuccio egy karddal többször rávágott egy Drea nevű férfire, aki a szembenálló família tagja volt.²² Mivel a krónikás nem említi, hogy a két férfi közvetlen rokoni kapcsolatban állt volna a korábbi résztvevőkkel, megállapíthatjuk, hogy az elkövetők között teljesen új részt-vevők tűntek fel. A Dreát ért támadással kapcsolatban Ser Giovanni megemlíti, hogy a sértett vére nem serkent ki.²³ A naplói-író ennek különös jelentőséget tulajdoníthatott, hiszen az erő-szakos események kapcsán máshol is kiemeli, hogy az adott esetben történt-e vérontás vagy sem. Amikor pedig Drea hazatért otthonába, ott találta Astanuovát, Bucci Tobertelli fiát. A krónika szerzője kiemelte, hogy bár ő a másik családba tartozott, a testvérével együtt hű-séges volt a Pallaleoni családhoz, nem utolsósorban pedig közösen vásárolták meg a város által kirótt adó beszedésének jogát. A leírás szerint Astanuova a vele lévő embereivel nem tudott a kialakult konfliktusról. Drea azonban feldühödve kést rántott, és vállon szúrta Astanuovát, amivel megszegte esküjét és ígéretét, mely szerint nem fog bántódása esni. A hirtelen felindulásból elkövetett tett még a Pallaleoni-követők között is megdöbbenést

¹⁹ A Pallaleoni–Tobertelli *vendetta* leírása Trevor Dean fordításában angolul is megjelent. Bár Dean a résztvevők neveit teljes alakban írta át, jelen tanulmányban a latin szövegben leírtakat követem. Dean: *The towns of Italy in the late middle ages*, 187–188.

²⁰ „Anno predicto MCCCXVII, indictione XV, de mense ianuarii vel februarii quia Filippus Nacci de Pallaleonibus de Sancti Miniato habuerat verba cum Piricciuolo filio Stefani Bindí de Tobertellis et eum vulneraverat cum quodam mucrone in fronte, dictus Piricciuolus postea post plures dies vulneravit dictum Filippum Naccii in ispaulis cum uno cultello.” *Diario* 1317 c. 58v (70)

²¹ „Deinde postea vindictam... Mindini de dictis Pallaleonibus vulneravit dictum Stefanum Bindí cum lancea in manu et pectore, eo existente apud Nuovam.” *Diario* 1317 c. 58v (70)

²² „Post que ad vindictam Stefanus Andreucci percussit Dream Maczei de dictis Pallaleonibus cum una spata pluribus percussionibus, sine sanguinis effusione.” *Diario* 1317 c. 58v (70)

²³ *Diario* 1317 c. 58v (70)

váltott ki,²⁴ amire magyarázatként szolgálhat a krónikás két fentebb említett kijelentése: egyrészt Drea esküszegést követett el, másrészt a Tobertelli családtag ezt megelőzően egyáltalán nem játszott szerepet a „háborúban”. Két olyan szempontot is olvashatunk tehát, amelyek arra utalnak, hogy a szembenálló családokhoz való tartozásból nem következett egyenesen a konfliktusban (vagy *vendettában*) való részvétel.

A béke

Azt, hogy Drea és Astanuova esete felzúdulást váltott ki, jól illusztrálja, hogy ezt követően a két szemben álló familia megegyezett egymással. A békekötés ellenére azonban Astanuova és apja kijelentették, hogy azt Dreára nézve nem tartják érvényesnek.²⁵ A Pallaleoni család tagjai a városi tanács elé járultak, viszont Dreát a „háborúval” kapcsolatban megtagadták.²⁶ Kirívó támadását egyéni cselekedetként kezelték, személyével pedig nem vállaltak közösséget. Az agresszornak külön kellett megjelennie. Ser Giovanni szerint az alábbiak történtek:

„(Drea) Eljött a comune tanácsához, és az említett Astanuova előtt, halott emberek módjára, fekete vászonruhába öltözve, behajlított térddel, hegyénél fogva kivont kést tartva, így szólt: Íme, Astanuova, árulónak és hazugnak vallom magam azzal kapcsolatban, ami haszontalan számodra. Lépj előre, és tedd velem az akaratodat.”²⁷

Ezt követően Astanuova apja, Iacopo kapott szót, aki a krónikás szerint hosszasan beszélt Drea ellen. A jelenet végül a konfliktus szimbolikus lezárásával ért véget. Az apa kijelentette, hogy Isten és Szent Ferenc szeretete miatt megbocsát az elkövetőnek, akinek élete végéig *pinzocharatus* életmódot kell folytatnia. Drea ezt követően megígérte, hogy így fog tenni. Ser Giovanni szerint ezzel a feltétellel megkötötték a békét.²⁸

Miről árulkodik a krónika? Amíg a *vendetta* első két fázisáért a Pallaleoni és a Tobertelli család tagjai kollektív módon vállalták a felelősséget, addig egyes bűnökért ezt nem tették meg. Dreának nyilvánosan, a *comune* tanácsa előtt kellett megalázkodnia, amelynek mértékét több szimbolikus részlet is hangsúlyozza. A fekete ruha egyértelműen az életéről való lemondást jelképezte, hiszen mint ahogy a *Diario* szerzője is kiemelte, ez a halottak öltözéke volt. A színtelenség azonban nemcsak erre, hanem az élet örömeiről való lemondás szán-

²⁴ „*Qui Dreas rediens domum invenit Astanuovam filium Buccii de Tobertellis, qui fidatus erat et ipse et frater suus a dictis Pallaleonibus et cum eis stabat ad recollige(n)dum gabellam quam simul emerant a comuni, et cum dictis suis consortibus Tobertellis non tenuerat nec tenere volebat ad dictam guerram. Et ira motus, fracta fide promissionis de non obsendendo, cum quodam cultello vulneravit eum in spatulis, de quo alii consortes Pallaleones doluerunt multum.*” *Diario* 1317 c. 58v - 59r (70)

²⁵ „*Quibus omnibus sic peractis, devenerunt ad concordiam, et omnes Tobertelli cum dictis Pallaleonibus pacem fecerunt, excepto Astanuova predicto fratre, qui cum aliis fecit pacem et non cum Drea predicto.* 1317 c. 59r (70)

²⁶ „*Quem ipsi Pallaleones a consortio renuntia(ve)runt in publico Consilio. Post hec tractatum fuit quod dictus Dreas, qui ab aliis suis consortibus derelictus erat in guerra ...*” *Diario* 1317 c. 59r (70)

²⁷ „*...venit in publico Consilio Communis et coram dicto Astanuova indutus panno lino nigro ad modum mortui, fressis genuis, cum cultello evaginato per puntam tenendo stando ait - Ecce Astanuova, ego confiteor me proditorem et falsum de eo quod tibi intuli. Accipe gradium et de me facias voluntatem tuam.*” *Diario* 1317 c. 59r (70)

²⁸ „*Frater vero dicti Astanuove Iacopus surrexit ad arengam multa verba dicendo contra eum. Deum dixit quod amore Dei et beati Francisci volebat sibi parcere si ipse vellet perpetuo portare habitum pinzocharatus. Quod idem Drea promisit et tunc habitum assunsit et pax facta fuit.*” *Diario* 1317 c. 59r (70)

dékára is utalhatott.²⁹ A kétségtelenül erős vizuális összképet a térd behajlítása egészítette ki, amely vélhetően arra utal, hogy Drea térdén csúszva, teljes mértékben lealacsonyodva, korábbi státusától megfosztva járult a városi tanács elé. Az igencsak megalázó procedúrát a maga felé tartott, hüvelyéből kihúzott kés egészítette ki, amellyel sorsát a sértett kezébe adta. Bár az elmondottak szerint Astanuova apja akár úgy is dönthetett volna, hogy Drea életét követeli, valószínű, hogy a békekötés folyamata ezt a végkifejletet eleve kizárta. Már csak azért is elégedhettek meg az agresszor nyilvános megalázásával, mert tarthattak tőle, hogy egy újabb gyilkosság az ígéretek ellenére is újabb konfliktushoz vezetett volna. A mindenki szeme láttára zajló aktussal ily módon végleg le tudták zárni a fokozatosan mélyülő nézeteltérést.³⁰ Érdeemes kiemelni, hogy bár Drea számára az eljárás számos kellemetlenséggel járhatott, az itáliai városok társadalmának ismeretében nem túlzás megállapítani, hogy a leg súlyosabb büntetés az lehetett, hogy a Pallaleoni család nem állt ki érte, gyakorlatilag kiközösítették. A *pinzocharatus* életmód – visszautalva a fekete ruházatra – olyan vezeklő, önmegtartóztató életet jelentett, amely a ferences harmadrendiek soraiba történő belépést is jelenthette. Mivel azonban a forrás nem tér ki Drea további sorsára, nem tudjuk megállapítani, hogy erre a kimenetelre valóban sor került-e.

A San Miniato-i békéltetés egyedi vonásainak megállapításához érdemes röviden áttekintnünk a békéltetések általános eljárásait.³¹ A városok számára kulcsfontosságú volt, hogy igazgatási határaikon belül biztosítani tudják az erőszakmentes körülményeket, így törekedtek egyrészt a rend fenntartására, másrészt a kialakult konfliktusok megoldására. Párt-harcok és *vendetták* esetén az elsődleges szempont a szemben álló felek kibékítése volt. Az eljárás rendszerint nyilvános körülmények között zajlott, tanúk és közvetítők bevonásával. Az érintett felek megjelenése – amennyiben a *comune* volt a közvetítő – kötelező volt, egyes városokban háromszori távolmaradás után akár száműzhetők is az érintettet.³² A békéltetés során mindkét oldal állíthatott kezeseket (*malevadori, fideiussores*), akikkel szemben elvárás volt a szavahihetőség és a megfelelő hírnév (*fama publica*).³³ Ők egyes esetekben anyagi

²⁹ A fekete szín használata összetett jelentéstartalom kifejezésére is alkalmas lehetett. Jelképezhette az alázatot, a lemondást, de a halált és a bűnös életvitelt is. Egyes esetekben az identitás elrejtését is segíthette. A középkori színek elméleti skáláján a fehér ellentétpárjaként értelmezték, így az ártatlanság és a tisztaság ellentétét hangsúlyozta. Pastoureau: *Black – The History of a color*, 39–40., 66., 73–74.

³⁰ Vieri Mazzoni kiemeli, hogy a leírtak és a konfliktus lezárása kiemelkedő példája a különböző döntéshozatali szinteknek, hiszen az egyéni, a családi és a közösségi megfontolások egyaránt megjelentek. Mazzoni: *San Miniato al Tedesco*, 188–189.

³¹ A békéltetési eljárásról: Casucci: *La pacificazione dei conflitti a Firenze a metà Trecento nella pratica del notariato*, 199–217.; Onori: *Pace privata e regolamentazione della vendetta in Valdinevole*, 219–235.

³² A távolmaradók száműzésére példaként említhető a firenzei Firidolfi da Panzano–Gherardini vendetta, amelyről Luca di Firidolfi di Panzano számolt be *Ricordi* című munkájában. Ekkor a gyilkosságot elkövető Gherardini család érintett tagjait törvényen kívülinek nyilvánították, mert a békéltetési alkalom során nem jelentek meg. Később a Firidolfi da Panzano család tagjai hajtóvadászatot indítottak a száműzöttek ellen, akik közül egyet a podestà emberei meggyilkoltak. Molho–Sznura (a cura di): *Brighe, affarri, volgimenti di Stato*, 467–468. A Firidolfi da Panzano – Gherardini *vendettáról* egy másik tanulmányomban írtam korábban: Szolnoki: *Preparing for a Vendetta: Family Feuds in Medieval Tuscany*, 136–137.

³³ Becker: *Changing Patterns of Violence and Justice in Fourteenth- and Fifteenth-Century Florence*, 285–286. Példaként említhető Donato Velluti családtörténeti munkájának sorai. A *Cronica domestica*ban ugyanis arról olvashatunk, hogy a Mannelli–Velluti *vendettát* lezáró béke során a krónikás családjának keze Cino Diotisalvi volt, aki tekintélyével garantálta, hogy a Vellutik be fogják tartani

biztosítékkal is garantálták a béke betartását. A közvetítők lehetek a *comune* által kijelölt tisztségviselők (*paciarri*)³⁴ vagy a *podestà* és a *capitano del popolo* emberei is.³⁵ Gyakran előfordult, hogy egyházi személyek is megjelentek, akik semleges és pártatlan résztvevőként garantálták az eljárás hitelességét és az eskük további betartását. A ferencesek és a domonkosok nemcsak a közvetlen megegyezésekben játszhattak szerepet, hanem az úgynevezett tömeges békeltetések során is, amikor egyes városokban általános megbékélést hirdettek.³⁶ A családok közötti megállapodás része lehetett továbbá, hogy egyik vagy másik fél meghatározott pénzüsszeget fizetett fájdalomdíjként, amit jegyzők is rögzítettek.³⁷ A *notariusok* ilyenkor olyan dokumentumot – *carta* – állítottak ki, amelyeken a megállapodás elemeit leírták. Ennek a rövidített változata/kivonata volt a fontosabb tényeket felsoroló *imbreviatura*, amelyet a békeltetési eljárás után állítottak ki az érintett felek részére. Ezeket az érintett családok hivatkozási támpontként megőrizhették és tárolhatták.³⁸ Az *imbreviatura* vélhetően a családi feljegyzések és gazdasági iratok között kapott helyet. Erről árulkodnak azok a *ricordik* is, amelyekben a szerzők utalást tesznek ezekre a dokumentumokra vagy a jegyző jelenlétére.³⁹ Egy ilyen eset Ser Giovanninál is olvasható: 1308-ban egy Comugnorból származó férfi és testvére békét kötöttek a Bonincontri család egyik tagjával és annak Castelfrancóban élő követőivel, amiről egy luccai jegyző *cartát* készített.⁴⁰ Az utóbbi eset azért is fontos, mert rámutat arra, hogy amikor a krónikás tudott egy ilyen dokumentum létéről, akkor hivatkozott is rá. A családok közötti megállapodást házassági megegyezéssel is megpecsételhették: előfordult, hogy ilyenkor több párt is összeadtak.⁴¹ A megkötött béke megszegése esküszegésnek számított, amely a távolmaradáshoz hasonlóan száműzéshez vezethetett. Egyes kutatók szerint az ilyenkor foganasított teljes jogfosztás a másik részt vevő fél számára tulajdonképpen lehetővé tette a *vendettát*, hiszen a törvényen kívülieket

a megegyezés pontjait. Velluti, 11–12. A *fama publica* kérdését érinti: Ciccaglioni: *Le memorie dei conflitti e i conflitti delle memorie a Pisa*, 184–186.

³⁴ Bowsky: *A Medieval Italian Commune: Siena Under the Nine*, 123.; Jansen: *Peace and Penance in Late Medieval Italy*, 138.

³⁵ Santini: *Punti sulla vendetta privata e sulle rappresaglie in occasione di un documento inedito*, 163.

³⁶ Thompson: *Cities of God*, 145.

³⁷ A jegyző bevonása az eljárásba egyúttal azt is jelentette, hogy a résztvevőkre nézve a megállapodás pontjai kötelező érvényűek: Jansen: *"Pro bono pacis": Crime, Conflict, and Dispute Resolution*, 431–432.

³⁸ A dokumentumok formáját és tartalmi sajátosságait Glen Kumhera foglalta össze. Kumhera: *The Benefits of Peace: Private Peacemaking in Late Medieval Italy*, 39–40.

³⁹ Például Luca di Firidolfi da Panzano krónikája. Molho–Sznura (a cura di): *Brighe, affarri, volgi-menti di Stato*, 24–25., 30.

⁴⁰ „*Ciucius Cionis de Comugnori et Dinus eius frater fecerunt pacem cum Martino Bonincontri et consortibus suis de Castrofranco sub anno Domini suprascripto die dominico VIII februarii. Ser Campinus notarius de Luca fecit cartam.*” *Diario* 1308 c. 19v (24).

⁴¹ Lapo Niccolini szerint az őse, Ruzza Sirigati részt vett egy *vendettában*, amely házassági megállapodással végződött. Egy Scolari ugyanis megölte Ruzza rokonát. Az eset ezt követően tovább mélyült: a gyilkos ugyanis elindult, hogy visszakérje a fegyvert, amelyet a holttestben hagyott. A Sirigati család feje ezen feldühödött, és az említett dárdával meggyilkolta, majd arra buzdította a Scolari család tagjait, hogy menjenek el a gyilkos eszközért. Ők, bár befolyásos család voltak, végül inkább békét kötöttek Lapo Niccolini őseivel, megállapodásukat pedig a szokott módon házassággal szentesítették: Ruzza fia, Niccolino elvett feleségül egy Scolari lányt. Lapo Niccolini: *Libro degli affari proprii di casa*, 568–570.

„szabadon” meg lehetett gyilkolni.⁴² A *comune* tisztségviselői a rendzavarások elkerülése végett ellenőrizhették, hogy a béke valóban megvalósult-e.⁴³

A Pallaleoni–Tobertelli *vendettát* lezáró békéltetés közvetítője a *comune* és azon belül kimondottan a városi tanács volt. Érdeemes ugyanakkor kiemelni, hogy forrásunkban nem olvashatunk név szerint tisztségviselőkről vagy közvetítőkről, ahogyan kezesekről sem. A megegyezést lezáró aktus részeként előforduló szimbolikus elemek, így a házasság, a kézfogás vagy a béke csókja szintén említés nélkül maradt Ser Giovanni beszámolójában. A megbocsátás szellemiségére történő hivatkozásként viszont elhangzik az Istenre és Szent Ferencre tett utalás, amely illeszkedik a *pax urbana* vallásos, a koldulórendekkel összefüggő vetületébe. Érdeemes megjegyezni, hogy a korabeli jogi traktátusok, amint azt Glen Kumhera összegezte, a békéltetésnek számos formáját különböztették meg. A *pax* mellett megjelent a *concordia*, a *treuga* vagy a *remissio* is. Rolandinus a *Summa totius artis notariae* című munkájában kiemelte, hogy a *concordia* a megállapodások azon típusa, melyben az érintett felek közös megegyezéssel elhatárolódnak egyes tettektől, és kifejezik megvetésüket az elkövetőkkel szemben.⁴⁴ A *remissio* pedig azt a helyzetet jelentette, melyben a sértett fél megbocsátott az elkövetőnek egy adott tettéért.⁴⁵ A Pallaleoni–Tobertelli *vendettát* lezáró aktus tehát nagy vonalakban nevezhető békéltetésnek, de figyelembe véve a máshol megszokott elemek hiányát, a két család közti megegyezés első fele a *concordiához*, míg Astanuova apjának megbocsátása a *remissióhoz* állhatott közelebb. Azzal, hogy az utóbbi szakaszban a sértett fél a saját oldaláról, az elkövetőt megalázva tudta lezárni a konfliktust, tulajdonképpen olyan helyzetet alakított ki, amelyben fölénybe tudott kerülni.⁴⁶ További adatokért érdemes megvizsgálnunk, hogy a konfliktusban részt vevő családok milyen szerepet játszhattak San Miniato al Tedesco társadalmában.

A szembenálló családok helyzete a 13–14. században

San Miniato a 14. század elején kis városnak számított, hiszen lakosainak becsült száma alapján nem érte el Arezzo vagy Pistoia méretét sem.⁴⁷ Egyes besorolások szerint közelebb állt a „vidéki központ”, mint a „kisebb város” kategóriához.⁴⁸ Elhelyezkedése révén azonban már a 8. századtól kezdve fontos település volt: magaslati pozíciója ugyanis lehetővé tette az Arno alsó folyásának és az Elsa folyó völgyének ellenőrzését. Nem meglepő tehát, hogy a 11. század első felétől a birodalmi tisztviselők egyik székhelyévé vált.⁴⁹ A firenzei Ricordano Malespini

⁴² Dean: *Crime and justice in late medieval Italy*, 176.

⁴³ Bowsky: *A Medieval Italian Commune: Siena Under the Nine*, 123.

⁴⁴ Kumhera: *The Benefits of Peace: Private Peacemaking in Late Medieval Italy*, 22.

⁴⁵ Kumhera: *The Benefits of Peace: Private Peacemaking in Late Medieval Italy*, 22.

⁴⁶ Francesca Giardini kifejtette, hogy a hasonló szituációk akár tekinthetők a közösség által elismert, befejezett bosszúnak. A másik félnek ezt követően ugyanis nincs módja a *vendetta* folytatására. Giardini: *La tentazione della vendetta*, 94–97.

⁴⁷ Az összlakosság számát öt és tízezer fő között lehetett (a *contadóval* együtt), de a firenzei összeírások szerint a 14. század második felében kevesebb, mint ezer ember lakhatott a városfalon belül. Salvestrini: *San Miniato al Tedesco. Le risorse economiche di una città minore della Toscana fra XIV e XV secolo*, 96.

⁴⁸ Cherubini idézve: Salvestrini: *San Miniato al Tedesco. Le risorse economiche di una città minore della Toscana fra XIV e XV secolo*, 95.

⁴⁹ Salvestrini: *Castelli e inquadramento politico del territorio in bassa Valdelsa durante i secoli XI–XIII*, 59–61.

leírta, hogy 1130 körül egy Roberto Tedesco nevű vikárius itt állomásoztatta kíséretét.⁵⁰ A város elnevezése is vélhetően a német jelenlét és befolyás miatt egészült ki a „Tedesco” jelzővel.⁵¹ Egyházigazgatási tekintetben a település és a körülötte elterülő vidék a luccai püspök alá tartozott.⁵² Amikor San Miniato más itáliai városokhoz hasonlóan kiharcolta az önálló igazgatáshoz való jogot, az I. Frigyes császártól kapott kiváltságai többek között a Firenzéből Pisa felé tartó út ellenőrzésére, illetve az itt áthaladó áruk megvámolására is vonatkoztak. Így olyan kulcsfontosságú termékek is a hatókörükbe kerültek, mint a volterrai sóbánya szállítmányai.⁵³ Ezt a tevékenységet Francesco Salvestrini szerint nemcsak a szárazföldi forgalomra, de vízi utakra is kiterjesztették.⁵⁴ Bár a 14. században az átutazókra kivetett adók jelentették a *comune* legfőbb bevételi forrását, San Miniato al Tedesco lakói maguk is foglalkoztak sókereskedelemmel. Egyes források arra utalnak, hogy több Arno-parti városba ők szállítottak.⁵⁵ Bár a település geopolitikai szempontból előnyös elhelyezkedéssel rendelkezett, a sík területen fekvő vidéki birtokok ki voltak téve a firenzei, a pisai vagy éppen a luccai csapatok támadásainak.⁵⁶ 1314-ben például a firenzeiekkel háborúzó pisai lovasok behatoltak a *contadóra*, ahol rengeteget raboltak, felgyújtották az erdőket, és elpusztították a termést.⁵⁷ Salvestrini azon a véleményen van, hogy a város földbirtokosai az állandó fenyegetettség miatt nem is törekedtek a termés hozam növelésére.⁵⁸ San Miniato a 13. században hagyományai és a régi elit révén *ghibellin* beállítottságú volt, de kapcsolataikat mindig az aktuális viszonyokhoz igazították. Míg az 1200-as évek közepén, a nagy toszkánai pártharcokban a „császárpárti” városokat, különösképp Sienát támogatták, addig a 14. század elejére inkább Firenzével szimpatizáltak.

A helyi városi elit a 13. században többnyire *ghibellin grandikból* állt, akik közül érdemes megemlíteni az Orlandini, a Collegalli, a Rustici, valamint a Mangiadori és a Ciccioni családokat. Az utóbbi kettő kiemelkedő befolyásra tett szert, és a 14. századtól meghatározó politikai tényezővé vált.⁵⁹ A színes külpolitikai kapcsolatok révén gyakran előfordult, hogy a San Miniato-iak tisztségviselőként a szomszédos városokban is megvetették a lábukat. 1227-ben Messer Malpiglio (a Ciccioni családból) Siena *podestà*-ja volt, majd őt két Mangiadori követte.⁶⁰ A 13. század végén pedig nagy hírnévre tett szert Ser Barone dei Mangiadori, aki az 1289-es campaldinói csatában a sienai sereg egyik vezetője volt, nem utolsósorban pedig Sienában a *capitano del popolo*, később pedig a *podestà* tisztségét töltötte be. A források „el-

⁵⁰ Malespini: *Istoria fiorentina*. c. 74. (67)

⁵¹ Salvestrini: *San Miniato al Tedesco. Le risorse economiche di una città minore della Toscana fra XIV e XV secolo*, 96.

⁵² Salvestrini: *San Miniato al Tedesco: the evolution of the political class*, 248–250.

⁵³ Salvestrini: *San Miniato al Tedesco. Le risorse economiche di una città minore della Toscana fra XIV e XV secolo*, 99–100.

⁵⁴ Salvestrini: *San Miniato al Tedesco. Le risorse economiche di una città minore della Toscana fra XIV e XV secolo*, 100.

⁵⁵ Salvestrini: *San Miniato al Tedesco. Le risorse economiche di una città minore della Toscana fra XIV e XV secolo*, 103.

⁵⁶ Salvestrini: *San Miniato al Tedesco. Le risorse economiche di una città minore della Toscana fra XIV e XV secolo*, 112.

⁵⁷ *Croniche di Pisa*, 163.

⁵⁸ Salvestrini: *San Miniato al Tedesco. Le risorse economiche di una città minore della Toscana fra XIV e XV secolo*, 112.

⁵⁹ Salvestrini: *San Miniato al Tedesco: the evolution of the political class*, 247.

⁶⁰ Rondoni: *Il franco ed esperto cavaliere messer Barone dei Mangiadori*, 352.

kötelezett és nagyszerű” lovagként említették.⁶¹ Iacopo Arroisti krónikája megerősíti, hogy más kapcsolódások is fontosak voltak, hiszen kiemelte, hogy a 14. század elején Pisa városi tanácsában és az *anziani* között többek között San Miniato-i születésű személyek is helyet kaptak.⁶² Az élénk kereskedelmi forgalom kedvezett az erős *popolano* családok kialakulásának, mely családokat a *grandi di popolo* meghatározással illették. Közéjük tartoztak például a Bonincontri, a Borromei és a Quaratesi famíliák is. A más toszkán városokban megszokott, státúttal rendelkező céhek azonban nem jöttek létre, de céhszerű tömörülések igen, amelyek négy-öt szakmát fogtak össze.⁶³ San Miniato al Tedescóban a rokonsági kötelék mellett az elsődleges viszonyulási pontot a *contrada* közösségek jelentették, amelyekből területi alapon minden harmadban (*terzi*) 2-2 létezett.

A Pallaleoni név először 1310-ben tűnik fel a forrásokban, mégpedig a Castelvecchio *terz*óban élő egyik *consorteria*ként. Két család, a Pugliesi és a Malederati ekkor szerződéses formában egyesült egymással: kijelentették, hogy háborúban és békében együtt vesznek részt, a közösen épített tornyuk⁶⁴ és *palazzójuk* pedig ettől kezdve a *La torre dei Pallaleoni* nevet viseli.⁶⁵ A hasonló társulások a 12–13. században elterjedtnek számítottak, de leginkább a régi elit és a *grandik* körében, így a *Diarió*ban leírtak különlegesnek tekinthetők.⁶⁶ A szövetségre vélhetően azért lehetett szükség, mert 1309-ben a város két befolyásos családja, a Mangiadori és a Ciccioni kiegyezett egymással és közösen jelöltek vezetőt a San Miniato-i *popolo* élére. Ekkor fosztogatások kezdődtek, és több befolyásos polgár, többek között egy Malederatik házát is felgyújtották.⁶⁷ A történések fenyegetettség érzetét kelthették a két familia tagjaiban, akik egyébként maguk is *popoló*hoz tartoztak. Vieri Mazzoni szerint a Malederatik kimondottan illusztris, vezető családnak számítottak, míg a Pugliesik korábban több alkalommal is adtak hivatalviselőket a városnak.⁶⁸ A Pallaleoni *consorteria* tetteivel kapcsolatban a krónikás Ser Giovanni ezt követően nem tett különbséget a két korábbi család tagjai között, így például azt sem lehet kideríteni, hogy a bemutatott *vendettá*ban a Pugliesi vagy a Malederati ág vett-e részt. Mindenesetre megállapítható, hogy az összeolvadás sikeres volt, hiszen a tisztségviselők névsorában ezt követően több Pallaleonit is találhatunk. 1316-ban pedig, amikor a ghibellin oldalon álló Pisa ismét megtámadta San Miniato területét, a Pallaleonik a guelfek szolgálatában harcolva számos haditettét hajtottak végre.⁶⁹ A *consorteria* tagjai számos alkalommal viseltek kisebb és nagyobb hivatalokat San Miniatóban: 1310 és 1398 között összesen huszonnégy pozíciót töltöttek be a városban. Ezeknek jelentős része az 1330 utáni időszakra esett, az időközött 1310 és 1330 közé szűkítve pedig azt találhatjuk, hogy ebben a húsz évben összesen öt családtag töltött be városi hivatalt. A Tobertelli–Palla-

⁶¹ Rondoni: *Il franco ed esperto cavaliere messer Barone dei Mangiadori*, 360.

⁶² Croniche di Pisa, 156.

⁶³ Salvestrini: *San Miniato al Tedesco. Le risorse economiche di una città minore della Toscana fra XIV e XV secolo*, 105.

⁶⁴ Diario 1310 c. 18r (22)

⁶⁵ Diario 1310 c. 18r (22)

⁶⁶ Tabacco: *The struggle for power in medieval Italy*, 224–229.

⁶⁷ Diario 1309 c. 17r (20–21)

⁶⁸ Diario, Mazzoni 86. jegyzete. 21.

⁶⁹ A pisai támadást Iacopo Arroisti is leírja, aki szerint céljuk Montecatini elfoglalása volt, de ezenkívül több mint huszonnyolc napon keresztül a környéken – többek között San Miniato területén – tartózkodtak, ahol ütközetekben vettek részt. Croniche di Pisa, 166.

leoni konfliktus idején, vagyis 1317-ben viszont egyáltalán nem jutottak tisztséghez.⁷⁰ Erre a legközelebbi alkalommal 1319-ben került sor – igaz, kétszer is. Ebben az évben Arrigo di Ser Bindo és Ser Bindo di Nardo is jegyző lehetett a polgári ügyekben eljáró bírák mellett.⁷¹ Érdekesség, hogy ebben az esetben valószínűleg apa-fia párosról van szó, vagyis az értelmiségi pálya egyes családi ágakon öröklődhetett. Elképzelhető, hogy ez a két személy közvetlen rokonságban állt Stefano Bindóval, aki a *vendetta* során kulcsszerepet játszott, hiszen egy kiterjedt *consorteriában* névazonosság is előfordulhatott. Azonban akár közvetlen, akár közvetett rokonságról volt szó, a két Pallaleoni tisztségviselése arra utal, hogy a két évvel korábbi *vendetta* nem érintette hátrányosan hivatali törekvéseiket, a *fama publica* szempontjából nem sérültek.

A Tobertelli szintén *popolano* család volt, amely a Fuoriporta *terzóban*, azon belül is a névadó *contrada* területén élt.⁷² Mazzoni kutatásai szerint szintén jelentős befolyással rendelkeztek.⁷³ Ser Giovanni krónikájából kitűnik, hogy már egy korábbi alkalommal is részt vettek olyan konfliktusban, amely akár *vendettává* is fajulhatott volna. Az ekkor történeteket a párhuzamok miatt is érdemes részletesen áttekinteni.

1309 decemberében Nucci Stancollí de Tobertelli megsebesített egy Manarduccio nevű férfit, akinek az apja Andrea Lazzari de Manardi volt. Az ügy nem lehetett hétköznapi, hiszen mindkét fél a lucai priorok társaságában tartózkodott,⁷⁴ amiből akár az is következhet, hogy esetleg a kíséretükhöz tartoztak. A konfliktus megoldására még az előtt sor került, hogy valamelyik fél tovább mélyítette volna a konfliktust. 1310 januárjában az összes Tobertelli összegyűlt egy *platea Sancte Marie* nevű helyen, ahol a Manardik is megjelentek. Az előbbieket elhatárolódtak Nelluccio tettétől, és kijelentették, hogy minden Manardi barátai és segítői szeretnének lenni. A Manardik részéről pedig elhangzott, hogy nem fognak bosszút állni a Tobertelli házon, amely ígéret azonban nem érvényes Nelluccioira és azokra sem, akik valamilyen módon segíteni szeretnének neki. Az utóbbiakat ugyanis ellenségnek tekintik. Végül azt is kimondták, hogy a Tobertelli házat barátoknak tekintik és a jövőben is segíteni szeretnék – az elhangzott ígéretek betartása mellett.⁷⁵ Az ekkor alkalmazott békéltetési eljárás megelőzte a további nézeteltéréseket – legalábbis a krónikás nem számol be folytatásról. Az 1309-ben alkalmazott módszer arról árulkodik, hogy a családok meg tudták gátolni a további *vendettát*, ha a sértett féllel együttműködve kiközösítették az inzultust elkövető személyt. A korábbi esetből pedig az is következhet, hogy a Tobertellik a Dreával szembeni eljárás

⁷⁰ Giovanni di Bindo 1308, Figlio di Carello 1324, Arrigo di s. Bindo 1324, Mazzeo di s. Lucchese 1327, s. Federico di s. Pugliese 1327, Mazzoni: *San Miniato al Tedesco*, Appendice. Samminiatesi stati ufficiali castellani (XIII–XIV), Dodici Sapienti/Buonuomini e Governatori del Popolo e del Comune.

⁷¹ Arrigo di s. Bindo 1319, s. Bindo di Nardo 1319. Mazzoni: *San Miniato al Tedesco*, Appendice. Notai del Giudice delle Questioni Civili (N), i. m.

⁷² Mazzoni: *San Miniato al Tedesco*, Appendice. Consiglieri del Consiglio Speciale del Comune.

⁷³ Erről árulkodnak a tisztségviselők névsorai. Lásd 74. jegyzet.

⁷⁴ „Nelluccius condam Nucci Stancollí de Tobertellis de Sancto Miniato, qui stabat cum Prioribus de Luca, interfecit Manarduccium filium Andree Laczari de Manardis de Sancto Miniato, qui stabat etiam cum dictis Prioribus, sub anno MCCCVIII, indictione VII, die lune de sero trigesimo decembris.” *Diario* 1309 c. 18v (23).

⁷⁵ „Et sic predicti Manardi dixerunt et promisserunt quod occasione mortis dicti Manarducci eorum consortis nullam vindictam facere volunt contra aliquem de domo Tobertellum, nisi contra dictum Nelluccium, et quod ipsum Nelluccium et omnes sibi dantes auxilium vel favorem habent et habere volunt pro inimico, et non aliquem alium de domo Tobertellorum. Immo se paratos obtulerunt eisdem servire pro posse si ipsi Nelluccio non favorabunt, ut promiserunt et dixerunt.” *Diario* 1310 c. 18v – 19r (23-24)

kapcsán esetleg mintaként tekintettek az 1309/1310-es eseményekre. További hasonlóság, hogy vélhetően mindkét esetben olyan helyzet állt elő, amelyben a két érintett személy közös feladatot látott el, hiszen amíg 1317-ben Drea és Astanuova az adó beszédésében volt érdekelt, addig 1309-ben Nucco és Manarduccio valószínűleg ugyanannak a hivatalos személynek a kísérei lehettek.

Szerencsére az erőszakos konfliktusok leírásai mellett egyéb adatok is rendelkezésünkre állnak a Tobertelli családról. 1293 és 1399 kötött nyolcvankettő alkalommal viseltek különböző San Miniato-i hivatalokat. Ez a szám sokkal nagyobb, mint a Pallaleoni család esetében, azonban közelebről megvizsgálva kitűnik, hogy 1370-ig, vagyis a firenzei uralom kezdő dátumáig mindössze tizenegy alkalmat tudunk azonosítani.⁷⁶ A lilios város hódítását követően tehát a Tobertelli família belpolitikai szempontból előtérbe került, ami egyértelműen arról árulkodik, hogy ekkoriban a Firenzéhez való hűségükkel tehettek tanúbizonyságot. Visszatérve azonban a Tobertelli–Pallaleoni konfliktus időszakára, kitűnik, hogy 1317-ben, vagyis a *vendetta* évében ők sem viseltek hivatalt, erre legközelebb csak 1324-ben került sor.⁷⁷ 1310 és 1330 között pedig összesen három alkalomról beszélhetünk, hiszen 1327-ben két pozíciót is kaptak.⁷⁸ A két szemben álló család tehát a San Miniato-i *popolón* belül fontos szerepet töltött be, de a vizsgált időszakban befolyásuk nem volt elegendő az állandó politikai reprezentációhoz. Azt is ki kell emelni, hogy a rendelkezésre álló források szerint sem a Pallaleoni, sem pedig a Tobertelli család nem volt kliense vagy alárendeltje a San Miniato-i *grandik*nak – hiszen erről egyik forrás sem tesz említést. A fentiek alapján helytállóan tűnik a történeti antropológusok azon vélekedése, amely szerint a *vendetta* alapvető kontextusa az, hogy a résztvevők azonos politikai/társadalmi súlyú csoportok közül kerültek ki. A bosszút kiváltó okok egyike pedig az lehet, hogy az egyensúlyi helyzetet valamelyikük felborította.⁷⁹ Jelen esetben ez a pont a Pugliesi és a Malederati család 1310-es egyesülése lehetett, hiszen így a Pallaleoni *consorteria* új szereplőként jelent meg San Miniatóban.

Összegzés

Ser Giovanni di Lemmo Armeleoni da Comugnori történeti munkája, a *Diario*, amely a *ricordi* típusú krónikák körébe tartozik, az erőszakos cselekményekre tett számos utalásával betekintést enged egy a nagyobb városok ütközőzónájában elhelyezkedő, kisebb település hétköznapjaiba, mikrotörténetébe. A Pallaleoni–Tobertelli *vendetta* és különösképpen az azt követő „békekötés” leírása számos egyedi vonásra hívja fel a figyelmet. A szakirodalom általában véve a régi városi elit 12–13. századi csoportosulásáiként kezeli a toronyok társasága néven is ismertté vált *consorteriákat*, ugyanakkor a *popoló*hoz köthető Pallaleoni család kialakulásának körülményei arra utalnak, hogy ez nem minden esetben volt igaz. A közös torony és *palazzo* kijelölésével a Malederati és a Pugliesi család tagjai a politikai környezet változására reagáltak, és adott helyzetben a *grandik*hoz hasonló stratégiát alkalmaztak. A mindennapi inzultusok és különösképpen a *vendetták* a hasonló szövetségek erőpróbái

⁷⁶ Lapo di s. Lazzaro 1315, Piero di Bindo 1324, Tobertello di Stefano 1327, Piero di Bindo 1327, Giovanni qd. Bindo 1332. Nello di Nuccio 1338, Giovanni di Bindo 1344, Balduccio di Guido 1350, Matzeo di Ciano 1353, Mazzoni: *San Miniato al Tedesco*, Appendice. Dodici Sapienti/Buonumini e Governatori del Popolo e del Comune.; Ufficiali estrinseci (H); Massai (I), Ufficiali minori – Sapienti (R).

⁷⁷ Piero di Bindo 1324, Dodici Sapienti/Buonumini e Governatori del Popolo e del Comune

⁷⁸ Tobertello di Stefano 1327, Piero di Bindo 1327, Mazzoni: *San Miniato al Tedesco*, Appendice. Dodici Sapienti/Buonumini e Governatori del Popolo e del Comune.

⁷⁹ Giardini: *La tentanzione della vendetta*, 29–33.

lehetnek. A Tobertelli családdal vívott rövid „háború” nagyjából azonos súlyú két csoport konfliktusa lehetett. A leírtak a hasonló küzdelmekkel kapcsolatban is érdekességet tartogatnak. Amíg ugyanis a *vendetta* első két fázisában csupán a közvetlen rokonok voltak érintettek, a krónikás nem jegyezte fel általános megdöbbenést vagy közfelháborodást. Amint azonban az erőszakban résztvevők köre kiszélesedett, a családok a megegyezés mellett döntöttek. A *Diario* arra is rámutat, hogy ebben az esetben a konfliktust nem tekintették kollektívnek, hiszen Astanuova hűsége a Pallaleonik iránt olyan kötelék lehetett, amely – legalábbis elméletben – felülírta a családi nézeteltérés kapcsolódási pontjait. A békét előidéző harmadik ok az adószedéssel járó tevékenység lehetett, amely a résztvevők mellett elsősorban a *comune* számára volt fontos. A tett súlya Drea nyilvános megalázásban is megnyilvánult. Tette következményeként szimbolikusan lemondott életéről, és lényegében kitagadták a családjából, mely aktus csak egy fokkal lehetett enyhébb büntetés a száműzésnél. A színes külsőségekkel körülrít esemény azonban több elemét tekintve is eltért a más krónikákban olvasható békekötésektől, hiszen a két fél a nyilvánosság előtt csupán kiegyezett egymással, anyagi vagy kapcsolati biztosíték nélkül. A visszatartó erő inkább az lehetett, hogy a közfelháborodást követően egyik fél sem akarta kockáztatni a helyzet további erőszakos következményeit. A Tobertellik, kihasználva, hogy a helyzet súlyosságával a Pallaleonik is tisztában vannak, a visszavágás helyett megelégedtek azzal, hogy Dreát a városi tanács előtt meghurcolták. Ezzel a lépéssel a konfliktust mérlegét végső soron maguk felé tudták billenteni. Megállapítható, hogy a „béke” ebben az esetben két szakaszban kötött meg: a megegyezést (*concordia*), a fentebb leírt módon zajló egyoldalú megbocsátás (*remissio*) követte. Elképzelhető, hogy a Tobertellik számára ehhez az 1309-es eset szolgált mintaként, amelynek akkor még ők voltak az elszenvedői.

BIBLIOGRÁFIA

Kiadott források

- Croniche di Pisa = Grava, Massimiliano (a cura di): *Iacopo Arrostiti Croniche di Pisa*. Pisa: Pacini, 2016. (= Croniche di Pisa)
- Diario = Mazzoni, Vieri (a cura di): *Ser Giovanni di Lemmo Armaleoni Da Comugnori: Diario (1299–1319)*. Firenze: Olschki, 2008.
- Lapo di Giovanni Niccolini de' Sirigati: Libro degli affari proprii di casa. In: Branca, Vittore (a cura di): *Mercanti Scrittori. Ricordi nella Firenze tra Medioevo e Rinascimento. Paolo da Certaldo, Giovanni Morelli, Buonaccorso Pitti e Domenico Lenzi, Donato Velluti, Goro Dati, Francesco Datini, Lapo Niccolini, Bernardo Machiavelli*. Milano: Rusconi, 1986.
- Malespini, Ricordano: Istoria fiorentina. In: Tartini, Gaetano – Franceschi, Santi (per): *Istoria fiorentina Coll'aggiunta di Giachetto Malespini e la Cronica di Giovanni Morelli*. Firenze: S. A. R., 1718. 1–213.
- Molho, Anthony – Sznura, Franek (a cura di): *Brighe, affarri, volgimenti di Stato. Le Ricordanze Quattrocentesche di Luca di Matteo di Messer Luca dei Firidolfi da Panzano*. Firenze: Sismel Edizioni del Galluzzo, 2010.
- Velluti = Del Lungo, Isidoro – Volpi, Guglielmo (per cura di): *La cronica domestica di Messer Donato Velluti con le addizioni di Paolo Velluti*. Firenze: G. C. Sansoni, 1914. (= Velluti)
- Villani, Giovanni: *Nuova Cronica*. A cura di Giuseppe Porta. Parma: Fondazione Pietro Bembo/Guanda, 1991.

Szakirodalom

- Becker, Marvin B.: *Changing Patterns of Violence and Justice in Fourteenth- and Fifteenth-Century Florence*. *Comparative Studies in Society and History*, 18. (1976) no. 3. 281–296.

- Bowsky, William M.: *A Medieval Italian Commune: Siena Under the Nine, 1287–1355*. Berkeley – Los Angeles – London: University of California, 1981. <https://doi.org/10.1525/9780520328556>
- Cammarosano, Paolo: *Italia medievale. Struttura e geografia delle fonti scritte*. Roma: Carocci, 2018.
- Carroll, Stuart: *Enmity and violence in early modern Europe*. Cambridge: Cambridge University Press, 2025.
- Casucci, Emanuela Porta: *La pacificazione dei conflitti a Firenze a metà Trecento nella pratica del notariato*. In: Zorzi, Andrea (a cura di): *Conflitti, paci e vendette nell'Italia comunale*. Firenze: Firenze University Press, 2009. 193–217.
- Ciappelli, Giovanni: *Memory, Family and Self. Tuscan Family Books and other European Egodocuments (14–18th Century)*. Leiden–Boston: Brill, 2014. <https://doi.org/10.1163/9789004270756>
- Ciappelli, Giovanni: *Una famiglia e le sue ricordanze: i Castellani di Firenze nel Tre-Quattrocento*. Firenze: Olschki, 1995.
- Ciccaglioni, Giovanni: *Le memorie dei conflitti e i conflitti delle memorie a Pisa*. In: Zorzi, Andrea (a cura di): *Conflitti, paci e vendette nell'Italia comunale*. Firenze: Firenze University Press, 2009. 169–192.
- Dean, Trevor: *Marriage and Mutilation: Vendetta in Late Medieval Italy*. *Past & Present*, vol. 45. (1997) No. 157. 3–36 <https://doi.org/10.1093/past/157.1.3>
- Dean, Trevor (ed.): *The towns of Italy in the late middle ages*. Manchester – New York: Manchester University Press, 2000.
- Dean, Trevor: *Crime and justice in late medieval Italy*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511496455>
- Giardini, Francesca: *La tentazione della vendetta*. Bologna: Il Mulino, 2015.
- Heers, Jacques: *Il clan familiare nel medioevo: studi sulle strutture politiche e sociali degli ambienti urbani*. Napoli: Liguori, 1976.
- Jansen, Katherine L.: *“Pro bono pacis”: Crime, Conflict, and Dispute Resolution. The Evidence of Notarial Peace Contracts in Late Medieval Florence*. *Speculum*, vol. 88. (2013) No. 2. 427–456. <https://doi.org/10.1017/S0038713413001127>
- Jansen, Katherine L.: *Peace and Penance in Late Medieval Italy*. Princeton: Princeton University Press, 2017. <https://doi.org/10.1515/9781400889051>
- Jones, Philip. J.: *Florentine Families and Florentine Diaries in the Fourteenth Century*. *Papers of the British School at Rome, Studies in Italian Medieval History*, 24. (1956) 183–205. <https://doi.org/10.1017/S0068246200006930>
- Kumhera, Glenn: *The Benefits of Peace: Private Peacemaking in Late Medieval Italy*. Leiden: Brill, 2017. <https://doi.org/10.1163/9789004341111>
- Mazzoni, Vieri: *Introduzione*. In: Ser Giovanni di Lemmo Armaleoni da Comugnori: *Diario (1299–1319)*. Edizione a cura di Mazzoni, Vieri. Firenze: Olschki, 2008. xi–xxxiv.
- Mazzoni, Vieri: *San Miniato al Tedesco: una terra toscana nell'età dei comuni (secoli XIII–XIV)*. Pisa: Pacini, 2017.
- Onori, Alberto M.: *Pace privata e regolamentazione della vendetta in Valdinievole*. In: Zorzi, Andrea (a cura di): *Conflitti, paci e vendette nell'Italia comunale*. Firenze: Firenze University Press, 2009. 219–235.
- Pastoureau, Michel: *Black-The History of a color*. Princeton: Princeton University Press, 2009. <https://doi.org/10.1515/9780691978864>
- Rondoni, G.: *Il franco ed esperto cavaliere messer Barone dei Mangiadori*. *Archivio Storico Italiano*, 4. (1882) No. 10. 350–361.
- Salvestrini, Francesco: *Castelli e inquadramento politico del territorio in bassa Valdelsa durante i secoli XI–XIII. L'area fra Montaione e San Miniato al Tedesco*. *Miscellanea Storica della Valdelsa*, vol. 104. (1998) No. 1–2. 57–80.
- Salvestrini, Francesco: *San Miniato al Tedesco. Le risorse economiche di una città minore della Toscana fra XIV e XV secolo*. *Rivista di Storia dell'Agricoltura*, vol. 32. (1992) No. 1. 95–141. DOI:10.35948/0557-1359/1992.1833
- Salvestrini, Francesco: *San Miniato al Tedesco: the evolution of the political class*. In: Connel, William J. – Zorzi, Andrea (eds.): *Florentine Tuscany*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000. 242–263. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511523120.013>

- Santini, Pietro: *Punti sulla vendetta privata e sulle rappresaglie in occasione di un documento inedito*. Archivio Storico Italiano, vol. 18. (1886) No. 155. 162–176.
- Szolnoki, Zoltán: *Preparing for a Vendetta: Family Feuds in Medieval Tuscany*. In: Grabarczyk, Tadeusz – Pogońska-Pol, Magdalena (red.): *Oblicza wojny 7 : Przed Bitwą Łódz*. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2023. 127–141.
- Tabacco, Giovanni: *The struggle for power in medieval Italy. Structures of political rule*. Cambridge: Cambridge University Press, 1990.
- Tesoro della lingua Italiana delle Origini*. Il primo dizionario storico dell'italiano antico che nasce direttamente in rete fondato da Pietro G. Beltrami. Direttore: Paolo Squillacioti.
<http://tlio.oiv.cnr.it/TLIO/> (Utolsó megtekintés: 2025. július 31.)
- Thompson, Augustine: *Cities of God. The religion of the italian communes 1125–1325*. Pennsylvania: Pennsylvania State University Press, 2005.
- Thornton, Dora: *The Scholar in His Study: Ownership and Experience in Renaissance Italy*. New Haven: Yale University Press, 1997.
- Zabbia, Marino: *I notai e la cronichistica cittadina italiana nel Trecento*. Roma: Istituto storico italiano per il medio evo, 1999.
- Zorzi, Andrea: *La cultura della vendetta nel conflitto politico in età comunale*. In: Delle Donne, Roberto – Zorzi, Andrea (eds.): *Le storie e la memoria. In onore di Arnold Esch*. Firenze: Firenze University Press, 2002. 135–170.